

Дьоменко С.В.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя юридичного факультету ЗНУ

Зеленкевич В.А.

Студентка 4 курсу юридичного факультету ЗНУ

ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ В КРИМІНОЛОГІЇ

Боротьба зі злочинністю завжди займала одне з перших місць серед інших найбільш гострих проблем суспільства. Злочинність, як явище соціальне, має тенденцію наслідувати змінам, що відбуваються у суспільстві. Останні двадцять років в Україні йде перелом соціальних відносин, перебудова державного устрою та інші мінливі процеси. Це обумовило загальний зріст рівня та зміну структури і динаміки розвитку злочинності. Тому існуюча система профілактики злочинності потребує розробки нових ефективних заходів.

Одним з напрямків профілактики злочинності є індивідуальна профілактична робота. Вона передбачає досконале знання робітником цієї сфери психології поведінки злочинця. А саме механізму вчинення ним злочину.

Чому людина скоює злочин? Чому для вирішення своїх проблем людина обирає злочинний шлях? Що треба робити щоб не допустити цього? Ці питання хвилюють людей вже не одне століття. На них намагалися знайти відповідь філософи та письменники, соціологи та лікарі, психологи та політики. Відповідь на ці питання дає можливість розробити ефективні заходи боротьби зі злочинністю. Необхідність зрозуміти не тільки зовнішню сферу прояву злочину, а й внутрішню, ставить завдання висвітлити той шлях, ідучи яким людина ставилася "злочинцем".

Розкриття поняття механізму злочинної поведінки, а також його структурних елементів, дасть можливість відповісти на поставлені питання.

В сучасній кримінології існують визначення механізму злочинної поведінки. Але деякий час цьому питанню зовсім не приділяли уваги. Розглядаючи генезис розвитку цього поняття підкреслимо, що в одному із перших підручників з Кримінології таке поняття взагалі відсутнє [1, с. 472]. Деякі вчені і пізніше не звертали на це поняття уваги. Так, у монографії Брунона Холмста "Кримінологія головні проблеми" також відсутній розгляд механізму злочинної поведінки [2, с. 261]. Але це визначення не є дурторядним.

Так, на сучасному етапі розвитку кримінології поняття "механізм злочинної поведінки" визначається багатьма вченими. Деякі з них, розглядаючи дію механізму злочину, акцентують увагу саме на формуванні мотивації злочинця. Інші визначають цей механізм як сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів маючих вплив на злочинця.

Так, І.В. Волгарева дає таке визначення механізму злочинної поведінки, під яким вона розуміє зв'язок і взаємодію зовнішніх факторів об'єктивної дійсності та внутрішніх, психічних процесів і станів, детермінуючих рішення скоїти злочин, які направляють та контролюють його виконання. За її думкою, для того щоб проаналізувати механізм злочинної поведінки (індивідуальної) необхідно вивчити особливості внутрішньої сфери особистості, які стали причиною їх формування, соціальні явища та процеси, характер взаємодії суб'єкта з оточуючим середовищем, ситуацію скоєння злочину [3, с. 116].

Шиканцов Г.Г. дає таке поняття "механізм злочинної поведінки - це зв'язок та взаємодія зовнішніх факторів об'єктивної дійсності та внутрішніх, психічних процесів та станів, детермінуючих рішення скоїти злочин, які направляють та контролюють виконання цього рішення" [4, с. 114].

Четвериков В.С. вводить поняття механізм транзитивної поведінки під якою розуміє послідовність та продуманість варіантів поведінки, з яких вибирається найбільш оптимальний [5, с. 77].

Аналізуючи сучасне бачення визначення механізму злочинної поведінки можна зазначити, що злочинна поведінка - це процес, який розгортається як в просторі, так і в часі, який включає не тільки самі дії, які здійснюють навколишнє середовище, але й психологічні процеси, які передують вчиненню злочину.

Розглянемо більш детально структуру механізму злочинної поведінки.

На думку Шиканцова Г.Г. механізм навмисного злочину включає в себе три головних елемента: 1) мотивацію злочину, 2) планування злочинних дій та 3) скоєння злочину та настання суспільно небезпечних наслідків [6, с. 114].

І.В. Волгарева у механізмі злочинної поведінки виділяє три етапи: 1) мотивація скоєння злочину 2) планування злочинної дії та 3) скоєння злочину і настання наслідків [7, 116 с.].

В підручнику "Кримінологія" наведена така структура механізму злочинної поведінки: 1) мотив та мотивація злочинної поведінки, 2) вибір та реалізація цілей та засобів [8, с. 81].

З моменту отримання Україною незалежності спостерігається тенденція зростання інтересу вчених до проблеми скоєння злочину та розробки ефективних мій боротьби зі злочинністю.

Починаючи з 2000 році ці питання розглядаються все більш детальноше, автори більше уваги звертають саме на перший елемент механізму скоєння злочину - мотивацію, оскільки саме виявлення причин мотиву дає змогу відповісти на питання чому людина скоєє злочин.

Можна навести такі приклади, в підручнику "Кримінологія" під редакцією професорів Н.Ф. Кузнецової та проф. В. В. Луценка (2004 р.) вказано, що ключовий елемент механізму злочинної поведінки - мотивація, психічне явище, яке характеризує особистість і являє собою сукупність її мотивів в їх розвитку, взаємодії та реалізації [9, с. 139].

Треба зазначити, що багато уваги приділяється аналізу тих обставин (зовнішнього оточення) та факторів, які спричиняють формування злочинної мотивації, як головного елемента механізму злочинної поведінки.

Вплив на мотивацію поведінки в сучасних умовах існування особистості здійснюють фільми, відеопрограми, ТВ та радіопередачі, публікації. Також на формування мотивації впливають родинно-побутові відносини, відносини за місцем роботи (навчання), вибір місця та способу проведення вільного часу та інші.

Дружа О.М. також приділяє увагу саме тим обставинам, які впливають на формування злочинної мотивації [10, 92-96].

На думку Четверикова В. С. скоєння конкретного злочину є результатом взаємодії, що виникли під впливом несприятливих життєвих умов негативних нравственно-психологічних властивостей особистості та зовнішніх об'єктивних обставин, що спричинили криміногенну ситуацію.

Криміногенна мотивація, як головний елемент механізму злочинної поведінки, формується під впливом двох груп умов. До першої відносяться ті з них, які формують потреби, інтереси, ціннісні орієнтації. Деформація в них є основою

криміногенної мотивації і її внутрішньої змістової сторони. Умови другої групи безпосередньо відносяться до процесу скоєння злочину, власне саме вони створюють криміногенну ситуацію [11, с. 76].

Кудрявцев В. Н. пропонує таку схему механізму злочинної поведінки: 1) формування мотивації; 2) прийняття рішення, планування; 3) виконання рішення та 4) пост кримінальна поведінка [12, с. 110].

На думку Макареню А. С. в основі механізму індивідуального злочину лежить "дефектність... зіпсовані відносини між особистістю та суспільством, між вимогами особистості та вимогами суспільства" [13, с. 138].

В роботах російських вчених також детально розглядається поняття та елементи структури механізму злочинної поведінки, наприклад, цим питанням займається Долгова А. І. [14, с. 58-66].

Ми навели лише декілька поглядів на структуру механізму злочинної поведінки. Але вже з цього можна зробити висновок про те, що головними елементами є формування мотивації, прийняття рішення, планування та виконання рішення.

В основі будь-якої діяльності людини лежить мотив. Мотив поведінки - це те, що спонукає до дії, бажання, яке визначається потребами, інтересами, почуттями, які виникли під впливом зовнішнього середовища та конкретної ситуації.

На думку Ішмаєва С. М. мотивація злочинної поведінки включає в себе такі елементи потреби, мотив, ціль, вибір шляхів та способів її досягнення, можливість прогнозування, прийняття рішення, контроль та корекція поведінки, аналіз скоєного та вибір захисного мотиву [15, с. 67].

Головну роль в формуванні злочинної поведінки посідають потреби суб'єкта. Потреби людини відображають його залежність від зовнішнього середовища.

Потреби людини досить різноманітні. Їх можна поділити на три групи: 1) фізіологічні потреби - потреба в їжі, потреба спати та ін.; 2) матеріальні потреби та 3) соціальні потреби - в творчості, в визнанні та ін.

Виділяють мотиви, які лежать в основі антисоціальної поведінки мотиви самоствердження (статусні), захисні, замішуючи, ігрові мотиви, мотиви самовиправдання [16, с. 116].

Другим елементом є прийняття рішення та планування злочинних дій. При прийнятті рішення про скоєння злочину прогноуються всі можливі

наслідки реалізації бажання, яке виникло, планування поведінки при прийнятті до уваги реальної обстановки, особистих можливостей та інших обставин, а також вибір засобів. Планування поведінки в свою чергу включає в себе: вибір цілі, вибір об'єкта посягання та визначення способів досягання цілі.

Під ціллю скоєння злочину розуміється той кінцевий, планований та бажаний результат. Цілі в свою чергу можна поділити на основні, проміжні та побічні.

Під об'єктом у кримінології розуміють потерпілого або матеріальний предмет, на який направлені дії злочинця.

Останнім елементом в плануванні скоєння злочину є визначення та вибір способу скоєння злочину. Спосіб скоєння злочину - це сукупність прийомів, якими юрисується злочинець при реалізації своїх намірів [17, с. 122].

Треба зазначити, що після того як у людини виникла установка на певну поведінку, настає період "бездіяльності", під час якого людина порівнює свою поведінку з існуючими в суспільстві нормами моралі, права та іншими нормами, з суспільною думкою та ін. Але бувають випадки, коли механізм злочинної поведінки носить згорнутий характер, тобто людина одразу вчинює злочин після прийняття рішення та планування.

Слід за прийняттям рішення настає стадія виконання цього рішення - скоєння злочину. Фактична реалізація рішення може відбутися як запланованої, наприклад, при зміні зовнішньої ситуації.

На етапі посткримінальної поведінки злочинець аналізує скоєне, наслідки, приковує сліди злочину, приймає міри к легалізації майна [18, с. 62].

Крім названих головних елементів механізму злочинної поведінки існують також обставини, які грають вагомую роль при скоєнні злочину.

Однією з таких обставин є конкретна ситуація.

Під криміногенною ситуацією розуміється явище чи стан, що спонукають особу скоїти злочин [19, с. 78].

Місце ситуації в механізмі скоєння конкретної злочинної поведінки різноманітне. Ситуація може грати головну роль в неавтономних злочинах. Іноді ситуація може ускладнювати дії злочинця.

Ситуація може бути джерелом мотивації злочину, наприклад, тоді коли перед людиною

постає питання чи вирішити проблему законним шляхом або незаконним. Тобто тоді, коли настає проблемна ситуація - сукупність обставин, які потребують вирішення та прийняття рішення одразу [20, с. 125].

Крім того, особистість та поведінка потерпілого можуть також грати вагомую роль в мотивації злочинної поведінки. В основному це ті випадки, коли жертва сама штовхає злочинця на злочин своєю поведінкою [21, с. 127].

Багато питань ще не вичерпано досконало, але українські вчені та вчені країн пострадянського простору займаються постановкою та вивченням кримінологічних проблем, зокрема, і питанням механізму злочинної поведінки з метою розробки ефективних мір по боротьбі зі злочинністю.

На підставі розглянутого можна дати таке визначення механізму злочинної поведінки - це сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів (формування мотивації, прийняття рішення та планування, виконання рішення, посткримінальна поведінка), які при визначених обставинах змінюють об'єктивну дійсність, простягаючись у просторі та у часі, та висвітлюють суб'єктивну сторону злочину.

Суспільство постійно змінюється, разом з ним змінюються потреби та інтереси людей. Злочинність також змінюється разом з суспільством, оскільки є його невід'ємною частиною, тому поняття механізму злочинної поведінки також буде змінюватися з цими процесами в суспільстві.

Механізм злочинної поведінки має суттєве значення як для розкриття злочину, так і для розробки ефективних мір боротьби зі злочинністю.

Перелік посилань:

1. Кримінологія (зд. 2-е, испр. и доп.), М., "Юридическая литература", 1968. - 472 с.
2. Боунок Холмст Кримінологія Основные проблемы / под ред. д.ю.н, профессора Н.А. Стручова. - М.: "Юридическая литература", 1980. - 261 с.
3. Кримінологія: Учебник/Белая Н.А., Волгарева И.В., Кропачев Н.М. и др.; Под ред. В.В. Орехова. - СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1992. - 216 с.
4. Шиканцов Г.Г. Кримінологія. Учебник для вузов. - М.: ИКД "Зерцало - М", 2001. - 368 с.
5. Четвериков В.С. Кримінологія. Учебное пособие. - М.: ИНФРА - М, 1996. - 128 с.
6. Шиканцов Г.Г. Кримінологія. Учебник для вузов. - М.: ИКД "Зерцало - М", 2001. - 368 с.

7. Кримінологія: Учебник/Беллев Н.А., Волгарева И.В., Кропачев Н.М. и др.; Под ред. В.В. Орехова. - СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1992. - 216 с.
8. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів/ О.М. Джужа, Я.Ю. Контратьев, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О.М. Джужа. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 416 с.
9. Кримінологія: Учебник / Под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. В.В. Луњева. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2004 г. - 640 с.
10. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужа. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 352 с.
11. Четвериков В.С. Кримінологія. Учебное пособие. - М.: ИНФРА - М, 1996. - 128 с.
12. Кримінологія. - М.: Изд-во МГУ, 1994. - 415 с.

13. Кримінологія: Учебник / Под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. В.В. Луњева. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2004 г. - 640 с.
14. Кримінологія. Ученьник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2007. - 912 с.
15. Ишмаков С.М. Кримінологія: Учебное пособие. - М.: Юриспруденция, 2002. - 352 с.
16. Школицев Г.Г. Кримінологія. Учебник для вузов. - М.: ИКД "Зерцало - М", 2001. - 368 с.
17. Там само.
18. Кримінологія. Ученьник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2007. - 912 с.
19. Четвериков В.С. Кримінологія. Учебное пособие. - М.: ИНФРА - М, 1996. - 128 с.
20. Ишмаков С.М. Кримінологія: Учебное пособие. - М.: Юриспруденция, 2002. - 352 с.
21. Школицев Г.Г. Кримінологія. Учебник для вузов. - М.: ИКД "Зерцало - М", 2001. - 368 с.

УДК: 342. 2: 342. 518 (477)

Журавтьова Г.С.
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
конституційного та трудового права
юридичного факультету ЗНУ

Скуртуп Д.С.
студент IV курсу
юридичного факультету ЗНУ

ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КАБІNETУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

З прийняттям Закону України "Про Кабінет Міністрів України" від 21 грудня 2006 року, виконавча влада нашої країни зазнала суттєвих змін в процесі формування та діяльності загалом. З

моменту набрання чинності зазначеного закону виникла велика кількість неузгоджених питань стосовно статусу Кабінету Міністрів України, а також безпосередньо його функцій та підзвітності